

Poznań, 15.08.2023

Prof. dr hab. Iwona Chrzanowska
Pracownia Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego oraz osiągnięcia naukowego będącego podstawą postępowania o nadanie
dr Annie Hryniewickiej
stopnia naukowego doktora habilitowanego
w dyscyplinie pedagogika

Sylwetka zawodowa Habilitantki – dorobek naukowy poza głównym osiągnięciem, dorobek dydaktyczny i organizacyjny

Doktor Anna Hryniewicka jest magistrem filozofii chrześcijańskiej w zakresie psychologii, tytuł zawodowy uzyskała na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Habilitantka uzyskała stopień naukowy doktora w zakresie psychologii w 1979 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Praca magisterska na temat: Różnice psychomotoryczne dzieci wychowywanych w żłobkach i w środowisku domowym, jak i uzyskany stopień doktora w zakresie psychologii uzyskany na podstawie dysertacji: Trudności

wychowawcze w ocenie własnej dzieci z uszkodzonym układem nerwowym, wpisują się w obszar rozważań istotnych dla pedagogiki i pedagogiki specjalnej.

Praktyczne doświadczenie Habilitantki związane jest z Jej siedmioletnią pracą w charakterze psychologa w Poradni Zdrowia Psychicznego w Warszawie. Od 1980 r. pani Anna Hryniewicka zatrudniona została w Instytucie Psychologii Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie i pracuje w niej nieprzerwanie do chwili obecnej. W autoreferacie Habilitantka wymienia jeszcze długą listę miejsc pracy, wskazując, iż obejmowały one niepełny wymiar godzin. Były wśród nich jednostki zajmujące się kształceniem kadr dla pedagogiki specjalnej oraz ośrodki doskonalenia nauczycieli.

Przegląd dostarczonej dokumentacji pozwala na wyodrębnienie pewnych obszarów zainteresowań naukowych Habilitantki i są one zbieżne z wyłoniłymi przez Kandydatkę zakresami problematyki podejmowanych przez Nią badań naukowych. Biorąc pod uwagę czas na jaki rozłożona jest aktywność naukowa Kandydatki (50 lat) wielość obszarów zainteresowań naukowych nie dziwi. Obszarem wyraźnie wyodrębniającym się ze zdefiniowanych przez Kandydatkę jest – biografistyka i historia szkolnictwa specjalnego (kształcenie pedagogów specjalnych w PIPS i rozwój myśli pedagogicznej Marii Grzegorzewskiej). Wydaje się on stosunkowo tematycznie odległy od pozostałych: rozwój, twórczość, kreatywność i wychowanie estetyczne; ekologia i kształtowanie przestrzeni ludzkiej egzystencji; zdrowie psychiczne, zdrowie somatyczne i niepełnosprawność. Mimo że Habilitantka nie wyjaśnia w autoreferacie przyczyn dość zasadniczej zmiany zainteresowań naukowych w kierunku biografistyki i historii szkolnictwa specjalnego, uznaję je za wartościowe, gdyż część dorobku Kandydatki poświęcona tym zagadnieniom jest, w moim przekonaniu, istotna dla

dyscypliny pedagogika, mimo iż nie jest to dyscyplina, z którą Habilitantka jest, poprzez kierunkowe wykształcenie, związana.

Na dorobek naukowy Kandydatki, w wymiarze ilościowym składają się: 1 monografia autorska, 1 monografia pod współredakcją naukową, 25 rozdziałów w monografiach wieloautorskich i 55 artykułów w czasopismach naukowych o zasięgu ogólnopolskim. Wskaźniki te są pokaźne, niemniej należy zauważyć, iż są to publikacje, z których pierwsza ukazała się w roku 1983. Czas 40 lat aktywności publikacyjnej Habilitantki daje przy wskazanej liczbie prac średnio 2 publikacje na rok. Warto jednak zaznaczyć, że w aktywności publikacyjnej Kandydatki dostrzega się systematyczność. Nie ma zasadniczo okresów, w których można byłoby dopatrywać się znaczącego spadku aktywności naukowo-badawczej, co jest imponujące.

Dr Anna Hryniewicka nie publikuje w czasopismach znajdujących się w obiegu międzynarodowym (jest tylko jedna publikacja w języku innym niż polski), mimo że tematyka znajdująca się w polach zainteresowań Habilitantki, czyli: rozwój, twórczość, kreatywność i wychowanie estetyczne; ekologia i kształtowanie przestrzeni ludzkiej egzystencji; zdrowie psychiczne, zdrowie somatyczne i niepełnosprawność z pewnością ma wymiar międzynarodowy. Większość rozdziałów w monografiach zbiorowych i artykułów w czasopismach naukowych to teksty, które można byłoby zaliczyć do kategorii tzw. tekstów przeglądowych. Teksty te jednak są bardziej próbą przedstawienia poglądu Autorki i znajdowania tez na jego potwierdzenie w piśmiennictwie innych autorów niż przykładem krytycznej refleksji, polemiki z poglądami innych badaczy. Warto również zauważyć, że szczególnie publikacje późniejsze (z lat 2000) w dorobku Kandydatki, niejednokrotnie odnoszą się do literatury, którą trudno uznać za współczesną w odniesieniu do czasu przygotowania tekstu przez Autorkę. Sporo

z tych tekstów (ok. 25%) to bardzo krótkie wypowiedzi (3-6 stronicowe), bez postawionej tezy, zdefiniowania problemu, który miałby być w następstwie kwerendy literatury rozpoznawany, rozwiązywany. Tematyka publikacji jest jednak interesująca i dobrze wpisuje się w obszar nauk społecznych.

W latach 90. XX w. zainteresowania Habilitantki skierowały się w stronę problematyki niepełnosprawności, zatem śmiało można byłoby dokonać dookreślenia obszarów zainteresowań naukowych Kandydatki uzupełniając je o problematykę niepełnosprawności. Z dużym prawdopodobieństwem takie ukierunkowanie zainteresowań związane było bezpośrednio z pracą w macierzystej jednostce Habilitantki - Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie.

Wartościowe są teksty Kandydatki odnoszące się do obszaru zainteresowań związanych z biografistyką i historią szkolnictwa specjalnego. W tekstach tych mamy do czynienia z dobrą, kwerendą materiałów źródłowych, rozbudowaną, pogłębioną analizą i wnioskowaniem, które wprowadza do obszaru związanego z historią pedagogiki specjalnej, kształcenia specjalnego istotne i nowe treści. Z punktu widzenia oceny dorobku naukowego Kandydatki, w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w obszarze nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika, konieczne jest wskazanie na pewne uchybienia, związane z powielaniem się treści w tekstach i artykułach w czasopismach i w publikacji będącej podstawą postępowania. Dotyczy to kilku publikacji, w których znajdujemy dokładnie te same treści, fragmenty tekstów, które pojawiają się również w monografii. Dotyczy to publikacji Habilitantki, np.:

Szkolnictwo wyższe w latach II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie i jego pracowników. Część I, *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, nr 2(28), 2015 – treści tożsame z zawartością na s. 227-232 monografii;

Szkolnictwo wyższe w latach II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie i jego pracowników. Część II, *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, nr 3(29), 2015 – treści tożsame z zawartością na s. 233-239 monografii, a także s. 168-169, 170-172, 177, 180;

Szkolnictwo wyższe w latach II wojny światowej ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie i jego pracowników. Część III, *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, nr 4(30), 2015 – treści tożsame z zawartością na s. 172-174, a także s. 176, 178 monografii;

O powołaniu człowieka i jego trudnej roli czynienia sobie ziemi poddanej, *Warszawskie Studia Pastoralne*, nr 4(41), 2018, treści tożsame z zawartością np., na s. 160.

Daty publikacji wskazują na pierwszeństwo tych treści wobec zawartości w monografii awansowej. Nie ma ich niestety wskazanych w przypisach (w tekście monografii), a tylko jedna z nich, druga z wymienionych, jest wskazana w bibliografii. Niestety jednoznacznie negatywnie należy ocenić takie postępowanie. Trudno zrozumieć, dlaczego Kandydatka nie wykazała się konieczną skrupulatnością w przywoływaniu pierwotnych źródeł wyników Jej

badania. Nic złego nie ma we wskazywaniu, że we wcześniejszych tekstach pojawiły się dane, które są istotne i powinny być wykorzystane w innym materiale, zwłaszcza w przypadku, prac o charakterze biograficznym czy odnoszących się do historii, tu, pedagogiki specjalnej, konieczne jest jednak ich precyzyjne dokumentowanie, co jest kluczową zasadą w realizacji badań naukowych.

Inną kwestią jest oryginalność niektórych tekstów, artykułów, a w istocie prowadzonych w nich rozważań w odniesieniu do monografii awansowej. Dla przykładu w tekście Maria Grzegorzewska: psychologia wobec niepełnosprawności, w: W. Zaidler (przekład i redakcja polskiego wydania) Najwybitniejsze kobiety w psychologii XX wieku. Sopot: GWP, 2015, ponad połowa tekstu poświęcona jest sylwetce, biografii Marii Grzegorzewskiej i zawiera treści, które są w innych publikacjach Kandydatki, nie ma w nich powołań na te źródła. W wielu publikacjach powtarzają się te same wątki. Czytając dorobek Kandydatki, poszczególne Jej publikacje, pojawia się nieodparte wrażenie ponownego czytania informacji, które pojawiły się już wcześniej, czasami dosłownie te same treści, czasami w zmienionej warstwie językowej. Brakuje mi nieco podejścia bardziej przemyślanego przez Autorkę, która planuje stworzyć monografię w ramach tematyki, którą wcześniej zajmowała się w mniejszych formach pisarskich.

Mimo sformułowanych uwag, w tym tych, które są konieczne do uwzględnienia w dalszych pracach badawczych i projektach naukowych Kandydatki, uznaję, że dorobek poza monografią awansową w koniecznym stopniu spełnia wymagania jakie są stawiane w tym zakresie w postępowaniu awansowym.

Odnosząc się po krótko do pozostałych elementów koniecznych do uwzględnienia w ocenie dorobku Habilitantki, należy wspomnieć o bogatych doświadczeniach udziału w konferencjach naukowych. Wylistowano ponad 20 konferencji z tytułami wystąpień, dodatkowo wskazano na szereg innych. Habilitantka uczestniczyła w spotkaniach naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe, organizowane nie tylko przez środowisko pedagogów czy psychologów, ale również przedstawicieli nauk medycznych, nauk o kulturze. Potwierdza to zainteresowania Kandydatki i Jej kompetencje naukowe w wielu przestrzeniach naukowych. Interdyscyplinarny charakter aktywności naukowo-badawczej wskazany w obszarach zainteresowań dr A. Hryniewickiej, znajduje potwierdzenie w udziale w spotkaniach specjalistów (konferencje, seminaria). Wszystkie konferencje to spotkania, które odbyły się na terenie Polski, pojedyncze z nich miały wymiar międzynarodowy.

Doświadczenie pracy w zespołach badawczych potwierdzają działania związane z realizacją naukowych interdyscyplinarnych badań kulturoznawczych realizowanych przez Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe czy Zarząd Główny Towarzystwa Kultury Języka i Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego.

Habilitantka jest członkinią Warszawskiego Towarzystwa Kultury Języka, przy Instytucie Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Jest również członkinią kolegium redakcyjnego czasopisma Vestnik z serii Pedagogika Specjalna, wydawanym przez Kazachski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Abaja.

Dr A. Hryniewicka jest od 2016 r. recenzentką dla czasopism: Psychologia Wychowawcza, Problemy opiekuńczo-wychowawcze.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitantkę – monografii: W stronę człowieka... O odwadze twórczego myślenia Marii Grzegorzewskiej. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2022

Zainteresowanie obszarem związanym z głównym osiągnięciem wskazanym w ramach postępowania widocznej jest w dorobku Kandydatki, mniej więcej od 2013 r., gdy w publikacjach pojawiły się ze zdecydowaną przewagą wątki poświęcone osobie Marii Grzegorzewskiej, ale i innych postaci, przedstawicieli polskiej myśli społecznej; historii szkolnictwa specjalnego; pedagogiki specjalnej, kształcenia pedagogów specjalnych. Tym samym można uznać, że wątek ten dominuje nad innymi.

Publikacja będąca głównym osiągnięciem przedstawionym w postępowaniu składa się z 9 rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisów i indeksów. Klasyczny jest układ pracy, typowy dla tego typu publikacji. Autorka przeprowadza czytelnika przez kolejne okresy życia Marii Grzegorzewskiej, wskazując jednocześnie na istotne konteksty, które miały znaczenie dla historii życia i podejmowanych przez nią działań. Publikacja jest wewnętrznie spójna, podejmuje konieczne wątki podyktowane historią Polski okresu dwóch wojen światowych.

Z naukowego punktu widzenia publikacja zawiera bogate informacje historyczne, chronologicznie uporządkowane. Bogate są źródła literaturowe. Habilitantka wykorzystwała zróżnicowane w formie i wartości wypowiedzi dokumenty: literatura naukowa, wspomnienia, ustne wypowiedzi współpracowników, uczniów i studentów PIPS, materiały archiwalne (listy, zapiski, legitymacje, dokumenty, świadectwa) i fotografie. Bogaty zbiór fotografii zamieszczonych w publikacji jest

bardzo cennym materiałem uzupełniającym przekaz słowny. W publikacji pojawiają się dokumenty, materiały i wątki dotąd nie prezentowane i nie podejmowane.

To co jest niezaprzeczalną wartością publikacji to fakt, że wskazuje na znaczenie świadomości historycznej w myśleniu o edukacji, jej roli, wartościach, które powinny mieć kluczowe znaczenie, również w jej reformowaniu. Świadomość historyczna jest wartością, która nierzadko jest deprecjonowana w kontekście teraźniejszości, szczególnie, gdy tak jak obecnie zmienia się ona bardzo dynamicznie. Współcześni nauczyciele, pedagodzy specjaliści znają i kojarzą postać Marii Grzegorzewskiej z garści haseł, powtarzanych często bezrefleksyjnie, bez dłuższego namysłu nad tym, co tak naprawdę się pod nimi kryje. Przybliżenie postaci Marii Grzegorzewskiej, z który mamy do czynienia na łamach tej publikacji, pozwala tak naprawdę dostrzec nierozzerwalny związek pedagogiki i pedagogiki specjalnej, którego z dużym prawdopodobieństwem nie są dostatecznie świadomi współcześni pedagodzy. Pozwala również uzmysłowić sobie, co jest najważniejsze, tak w kształceniu uczniów, jak i nauczycieli do pracy z nimi.

Często w kontekście współczesnych wyzwań stojących przed dyscypliną pedagogiką w odniesieniu do kształcenia nauczycieli mówi się o interdyscyplinarności. Lektura rozdziałów poświęconych PIPS-owi pokazuje, że już ponad wiek temu interdyscyplinarność w kształceniu pedagogów uznano za wartość zasadniczą. Czytając listę pracowników, wykładowców PIPS dowiadujemy się, że były nimi takie postacie jak: Janusz Korczak, Władysław Sterling. Postrzegając tezę o interdyscyplinarności jako zdobycz współczesnej myśli pedagogicznej, jesteśmy tak naprawdę jedynie jej kontynuatorami.

Publikacja przygotowana przez dr Annę Hryniewicką jest wartościowa nie tylko w warstwie naukowej, historii życia i myśli Marii Grzegorzewskiej oraz powstania i historii PIPS, ale również w kontekście refleksji, która wybrzmienia ze stron książki, dotyczącej konieczności kontynuowania spuścizny Marii Grzegorzewskiej związanej z pracą na rzecz dzieci/uczniów z niepełnosprawnością i wysokiej jakości kształcenia nauczycieli. Tym współczesnym wyzwaniem jest zapewnienie takiego kształcenia dzieciom/uczniom z niepełnosprawnością, które będzie sprzyjało, umożliwiało ich faktyczne włączenie społeczne. Do tego potrzebni są nauczyciele, którzy patrząc na ucznia widzą przede wszystkim osobę, człowieka, który ma potencjał i możliwości. Nauczyciele, którzy są odpowiedzialni za człowieka oddanego im pod opiekę i rozwijają w nim to co jest, ma być jego człowieczeństwem. Poglądy Marii Grzegorzewskiej na kształcenie nauczycieli są uniwersalne stąd warte przypomnienia nie tylko pedagogom specjalnym, ale wszystkim nauczycielom.

Konkluzja końcowa

Dorobek naukowo-badawczy dr Anny Hryniewickiej gromadzony przez ponad 40 lat pracy odnosi się do istotnych zagadnień osadzonych głównie w obszarze psychologii i pedagogiki specjalnej. Habilitantka będąc doktorem psychologii zainteresowania badawcze i naukowe związała z problematyką niepełnosprawności. Od mniej więcej dekady głównym obszarem Jej zainteresowań jest biografistyka i historia szkolnictwa specjalnego (kształcenie pedagogów specjalnych w PIPS i rozwój myśli pedagogicznej Marii Grzegorzewskiej). Tego obszaru dotyczy kilkanaście mniejszych form pisarskich i monografia stanowiąca podstawę postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Zazwyczaj, w momencie, gdy kandydat z jednej dyscypliny ubiega się o awans naukowy w

innej, choć z tego samego obszaru, pojawiają się wątpliwości, dlaczego tak się dzieje? Dlaczego nie ma kontynuacji rozwoju naukowego w dyscyplinie związanej z kierunkowym wykształceniem i tej, w której uzyskano awans wcześniejszego stopnia? W tym jednak przypadku zainteresowania naukowe Kandydatki od niemal początku wiązały się z obszarem pedagogiki specjalnej (włącznie z tematyką rozprawy doktorskiej). A ostatnia dekada, to wyraźne ukierunkowanie się na badania poświęcone w głównej mierze Marii Grzegorzewskiej i historii kształcenia specjalnego. Uznaję zatem, że nie ma w tym przypadku konfliktu, ani wątpliwości w związku z możliwością ubiegania się Kandydatki o uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Dorobek naukowy Kandydatki koncentruje się na ważnych dla pedagogiki specjalnej i nauk społecznych zagadnieniach. Monografia będąca podstawą postępowania wnosi wkład w wiedzę naukową z obszaru pedagogiki specjalnej. Współcześnie warto przywoływać postaci i dzieło ich życia, które ustanowiły bez wątpienia podstawę dla obecnego rozwoju tak dyscypliny naukowej, jak i kierunku studiów, skutkującym kształceniem kadr w zakresie pedagogiki specjalnej. Warto wrócić do początków, by zrozumieć sens pracy nauczyciela, pedagoga specjalnego, nadać – przywrócić mu znaczenie jakie ma w kształceniu dzieci i młodzieży. Idee Marii Grzegorzewskiej, tak dotyczące kształcenia dzieci/uczniów z niepełnosprawnością, jak i nauczycieli są wciąż aktualne, ale muszą być przypomniane. Wydaje się, że współcześnie bardzo ważne jest przypomnienie pedagogom i pedagogom specjalnym, nauczycielom przesłania jakie było najistotniejsze w działalności Marii Grzegorzewskiej – nie ma kaleki, jest człowiek. To również przesłanie dotyczące kształcenia przyszłych kadr nauczycielskich, programów, kadr akademickich, szkół ćwiczeń jako miejsc odbywania praktyk zawodowych. To w końcu budzenie świadomości

historycznej. Nie zawsze trzeba wywarzać drzwi, czasami wystarczy wrócić do wcześniejszych doświadczeń, najlepszych wzorców.

Dorobek dr Anny Hryniewicz nie jest wolny od uchybień mniej lub bardziej poważnych. Wskazałam na nie w recenzji. To, np. powtórzenia znaczących fragmentów treści z tekstów w czasopismach naukowych (z lat 2015, 2018) w publikacji awansowej z 2022 r. bez przywoływania ich pierwotnego źródła. To również brak krytycznej refleksji, polemiki z poglądami innych badaczy, w tekstach tzw. przeglądowych, czy niedostatek współczesnych źródeł literaturowych. Dorobek naukowy dr Anny Hryniewickiej nie ma również charakteru międzynarodowego. Kandydatka nie publikuje praktycznie w innym języku niż polski. Nisk, jak na czas pracy naukowej Habilitantki jest wskaźnik wpływu (IH – 2), z bardzo niskim wskaźnikiem cytowań publikacji Habilitantki, przez innych autorów.

Mimo sformułowanych uwag, uznaję, że całość dorobku naukowo-badawczego, organizacyjnego i dydaktycznego spełniają w koniecznym stopniu wymagania określone w art. 219 ust. 1, pkt 2. i 3. Ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz.U. 2020 poz. 85, z późn zm.). W związku z powyższym wnioskuję o nadanie dr Annie Hryniewickiej stopnia naukowego doktora habilitowanego.